

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ – ΙΟΥΝΙΟΣ

1953

ΟΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ

Τὰ ἀποσπάσματα πού ἀκολουθοῦν ἐγράφησαν ἀπό τοὺς τέσσερις Ἑλληνες ἱστορικοὺς τῆς Ἀλώσεως, πού ἐξῆσαν τὰ χρόνια ἐκεῖνα εἴτε μέσα εἴτε μακριὰ ἀπὸ τὴν Πόλη καὶ εἶδαν οἱ ἴδιοι τὰ γεγονότα ἢ συγκέντρωσαν πληροφορίες ἀπὸ τοὺς αὐτόπτες καὶ τοὺς δράστες (Τούρκους, Ἑλληνες καὶ Φράγκους).

Τὰ κείμενα τὰ ἐπῆραμε ἀπὸ τὸ τελευταῖο βιβλίον τοῦ Καθηγητοῦ τῆς Βυζαντινῆς Φιλολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Νικ. Β. Τωμαδάκη «Οἱ Συγγραφεῖς τῆς Ἀλώσεως» (Ἀθῆναι, 1953), ὅπου ὑπάρχουν, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ κείμενα αὐτὰ (σύμφωνα μὲ τὴν καλλίτερη ἐκδόσει), καὶ τέσσερις γραμματολογικὲς πραγματεῖες γιὰ τὰ ἔργα καὶ τὸ βίον τῶν τεσσάρων Ἑλλήνων ἱστορικών, καθὼς καὶ γιὰ τὰ φιλολογικὰ προβλήματα πού γεννοῦν. Μὲ τὸ βιβλίον αὐτὸ ὁ Καθηγητὴς κ. Νικ. Β. Τωμαδάκης θέλησε νὰ κάμει προσκεῖται σὲ ὅσους μνημονεύουν σήμερα τὴν Ἀλωσὴ τὴν πηγὴν τοῦ θλιβεροῦ αὐτοῦ γιὰ τὸ Ἔθνος γεγονότος, μὲ δλητὴν θέρμη καὶ τὴν ζωηρότητα πού τοὺς δίνουν ἐκεῖνοι πού τὸ ἐξῆσαν. Ἐπίσης θέλησε νὰ προβάλλει τὸν ἀπαράμιλλο ἡρωϊσμόν τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς Πόλεως, Ἑλλήνων καὶ ξένων, τὴν θυσίαν τῶν ἁγίων ἀνδρῶν πού μαρτύρησαν γιὰ τὴν Πίστη καὶ τὸ Ἔθνος, καὶ τέλος τὴν βεβαιότητα πού εἶχαν ὅτι θ' ἀνατελεῖ ἡ ἡμέρα τῆς Ἐλευθερίας.

Ὁ κ. Νικ. Β. Τωμαδάκης ἔγραψε καὶ τοὺς μικροὺς προλόγους στὰ ἀνθολογούμενα κείμενα καὶ ἔδωσε μ' αὐτοὺς πληροφορίες γιὰ τοὺς τέσσερις ἱστορικοὺς.

Η "ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ"

ΔΟΥΚΑΣ

Ὁ Δοῦκας, τοῦ ὁποῦ ἀγνοοῦμεν τὸ κύριον ὄνομα, ἦτο ἀπόγονος τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας τοῦ Βυζαντίου, ἕγγονος τοῦ ἐπὶ Καντακουζηνοῦ ἐξορισθέντος Μιχαὴλ Δοῦκα. Ἐγεννήθη καὶ ἐξῆσε μακρὰν τῆς Κων/λεως, ὑπὸ τοὺς Φράγκους, δι' αὐτὸ καὶ ἡ παιδεία τὴν ὁποίαν ἔλαβε δὲν ἦτο ἀνθρωπιστικὴ. Ἐγνώρισεν ὅμως καλὰ τοὺς Φράγκους τῆς Ἀνατολῆς (Γενοάτας κλπ.) καὶ τοὺς Τούρκους τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐγνώρισεν ἐκ τοῦ πλησίον καὶ αὐτὸν τὸν Μωάμεθ Β' εἰς τὰς χεῖρας δὲ τῶν Τούρκων ἐκακοπάθησεν.

Ἐγραψεν ἱστορίαν τῶν Παλαιολογείων χρόνων καὶ τῆς Ἀλώσεως μέχρι τοῦ 1462, ὅτε πιθανώτατα ἐφονεύθη κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Μυτιλήνης ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Τὰ γεγονότα τὰ ὁποῖα ἐξῆσε περιγράφει εἴτε ἐξ αὐτοψίας εἴτε ἐξ ἀκοῆς μὲ ἀκρίβειαν, ἑλληνικὸν πάθος καὶ ἑλλειψιν θρησκευτικοῦ ρανατισμοῦ (ὡς πρὸς τὸ μοιραῖον θέμα τῆς διαιρέσεως τῆς Ἀνατολικῆς ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν). Θαυμαστὴς τοῦ Κωνσταντίνου, μολονὶ ἀντίθετος πρὸς τὴν δυναστείαν τῶν Παλαιολόγων, δίκαιος ἀπέναντι τοῦ Πορθητοῦ, ὀξὺς εἰς τὴν περιγραφὴν του, διετύπωσε τὴν ἱστορίαν του εἰς γλῶσσαν ἄτακτον, ὅπου τὰ δημῶδη στοιχεῖα συγκρούονται μὲ τὰ λόγια καὶ μὲ πολλοὺς σολοικισμοὺς. Παρ' ὅλα ταῦτα τὸ ὄψος του εἶναι ζωηρότατον καὶ ἐκφράζει ἐσωτερικὴν πίστιν πρὸς τὸ ἀκατάλυτον τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνος.

ΚΡΙΤΟΒΟΥΛΟΣ

Ὁ Μιχαὴλ Κριτόβουλος, Ἰμβριος τὴν πατρίδα, εἶναι γαιοκτήμων σπουδᾶσας συστηματικῶς τὰ ἀνθρωπιστικὰ γράμματα. Δὲν εἶχε πρόθεσιν οὔτε νὰ πολιτευθῆ οὔτε νὰ γράψῃ ἱστορίαν. Ἡ κατάκτησις τῆς Κων/λεως τὸν ἠνάγκασε, διὰ νὰ σώσῃ τὴν Ἰμβρον ἐκ τοῦ ἐξανδραποδισμοῦ, ν' ἀναμειχθῆ εἰς τὰ δημόσια πράγματα καὶ ἐν συνεχείᾳ νὰ ζήσῃ εἰς τὸ περιβάλλον τοῦ Πορθητοῦ, τοῦ ὁποῦ ἔγραψε τὴν ἱστορίαν εἰς θουκυδίδειον ὄψος (1451-1467). Τὴν ἱστορίαν του ὁ Κριτόβουλος προσεφώνησεν εἰς τὸν Μωάμεθ, προσεπάθησε δὲ νὰ δικαιολογηθῆ καὶ ἀπέναντι τῶν Ἑλλήνων διὰ τὴν στάσιν του.

Αὐτὴ του ἡ τοποθέτησις τὸν κατέστησεν ἀντιπαθῆ εἰς τοὺς νεωτέρους ἱστορικοὺς καὶ δὴ τοὺς Ἑλληνας (Παπαρρηγόπουλον π.χ.). Παρὰ ταῦτα, ὁ Κριτόβουλος ἐσιώπησεν ὀλιγώτερα τῶν ὄσων εἶπε μὲ ἱκανὸν θάρρος, ἀκρίβειαν καὶ ἑλληνισμόν. Διὰ τοῦτο κακῶς ὑποτιμᾶται ἡ σημασία του.

Θαυμαστὴς τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ πεσότων, διεξετραγώδησε τὴν ἄλωσιν κατὰ τρόπον θαυμαστόν. Μολονὶ δὲν ἐπολιορκήθη ἐντὸς τῆς Πόλεως, ἐγνώριζε τὰ πράγματα καὶ ἐξ ἑλληνικῆς ἀλλὰ καὶ ἐκ τουρκικῆς πηγῆς. Καὶ κατεδίκησε τὴν δῆωσιν καὶ τὰς ὀμότητας τῶν Μουσουλμάνων.

Ἡ ἱστορία τοῦ Κριτοβούλου δὲν φαίνεται ὅτι ἤρεσεν εἰς τὸν Μωάμεθ. Ὁ Κριτό-

βουλος κατέληξεν εις τὸ Ἅγιον Ὄρος, ὅπου ἐζήτησε νὰ παρηγορηθῆ ἀπὸ τὴν ματαιότητα τῶν ἐγκοσμίων ὑπηρετῶν τὴν μοναδικὴν Πολιτείαν.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΦΡΑΝΤΖΗΣ (1401 - 1478)

Μολονότι διὰ τὸν βίον τοῦ ἱστορικοῦ τούτου γνωρίζομεν περισσότερα πράγματα ἀπὸ τὸν βίον οἰουδήποτε ἄλλου ἐκ τῶν συγχρόνων του ἱστοριογράφων, ἐν τούτοις τὸ «Χρονικόν» τὸ ὁποῖον ἔγραψεν εἶναι ξένον πρὸς ἡμᾶς, λόγῳ τῆς νοθεύσεως του κατὰ τὸν 13' αἰῶνα. Τὸ «Χρονικόν» φέρεται ὑπὸ δύο μορφάς, τὸ Μίνυς καὶ τὸ Μαῖυς, τὸ τελευταῖον δὲ τοῦτο εἶναι ἡ ἐπισημειωτέρα ἐκδοσις. Εἰδικῶς ἡ περιγραφή τῆς αλώσεως ὑπὸ τοῦ Σφραντζῆ μόνον εἰς αὐτὸν δὲν ὀφείλεται. Ἐν τούτοις ὁ συγγραφεὺς μας διέτελει κατὰ τὴν ἄλωσιν αὐλικὸς καὶ ἐκ τῶν ἐμπιστῶν τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, τὸν ὁποῖον εἶχεν ὑπηρετήσῃ καὶ εἰς Πελοπόννησον ἐπὶ μακρὰ ἔτη καὶ εἰς ἀποστολάς διαφόρους πρὸς ἄλλους ἡγεμόνας, ἦτο δὲ καὶ σύντεκνός του.

Ὁ Σφραντζῆς συνελήφθη αἰχμάλωτος κατὰ τὴν ἄλωσιν, ἐξηγοράσθη καὶ μετὰ διαφόρους περιπετείας (τὸν υἱὸν του ἔσφαξεν ὁ Πορθητῆς!) κατέληξεν εἰς Κέρκυραν, ὅπου ἐμόνασεν ὑπὸ τὸ ὄνομα Γρηγόριος.

Τὸ κατωτέρω δημοσιευόμενον τμήμα πρέπει νὰ εἶναι γνήσιον ἐκ τῆς χειρός του (Μίνυς) καὶ ὁπωσδήποτε σημαντικὸν διὰ τὰς πληροφορίας τὰς ὁποίας ὁ Σφραντζῆς παρέχει περὶ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ τελευ-

ταίου αὐτοκράτορος, παρὰ τοῖς διαφόροις ξένοις, ὅπως ἐπιτύχη τὴν σωτηρίαν τῆς Πόλεως.

ΛΑΟΝΙΚΟΣ ΧΑΛΚΟΚΟΝΔΥΛΗΣ ΑΘΗΝΑΙΟΣ

Ὁ μόνος Ἀθηναῖος ἱστορικός, γόνος τῆς μεγάλης ἀθηναϊκῆς οἰκογενείας τῶν Χαλκωνδύλων (ἢ Χαλκοκονδύλων), ἀδελφὸς τοῦ διασήμου ἀνθρωπιστοῦ καὶ πρώτου ἐκδότου διὰ τοῦ τύπου τῆς Ἰλιάδος τοῦ Ὀμήρου, Δημητρίου Χαλκοκονδύλη. Τὰ τοῦ βίου του εἶναι ἀγνωστα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ. Ἡ οἰκογένειά του ἐγνώρισε τοὺς κατακτητὰς, καὶ ὁ ἴδιος ὑπέφερεν ἀπὸ τὴν πίεσιν των. Ἡ μόρφωσις τοῦ Λαονίκου εἶναι ἀνθρωπιστικὴ, εἰς αὐτὴν δ' ὀφείλει καὶ τὴν ἀναστροφὴν τοῦ ὀνόματός του (Νικόλαος, Λαό-νικος). Ὁ πολιτισμὸς τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν ἐπέδρασεν ἐπὶ τὸ πνεῦμα του. Δι' αὐτὸ βλέπει τὴν ὅλην Ἑλληνικὴν ἱστορίαν, πρῶτος αὐτός, συνεχῆ: ἀρχαιότητα, Βυζάντιον, νέον Ἑλληνισμὸν. Προφητεύει δὲ τὴν ἀνασύστασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου καὶ τὴν ἀνάστασιν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης.

Ἐγραψεν εὐρωπαϊκὴν ἱστορίαν τῶν χρόνων του. Δὲν ὑπῆρξεν αὐτόπτης τῆς αλώσεως καὶ τὰ πράγματα ἔμαθεν ἀπὸ τοὺς πρόσφυγας καὶ τοὺς αἰχμαλώτους. Ἐν τούτοις εἶναι πολύτιμος.

Ἡ γλῶσσα τοῦ Χαλκοκονδύλη ἐνθυμίζει Ἡρόδοτον.

ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Α' ΔΟΥΚΑΣ

Ἀπαρτίσας οὖν τὰ πάντα, [ὁ Μωάμεθ Β'], ὡς αὐτῷ ἐδόκει, καλῶς ἔπεμψεν ἔνδον λέγων τῷ βασιλεῖ «γίνωσκε τὰ τοῦ πολέμου ἤδη ἀπηρτίσθαι, καὶ καιρὸς ἐστὶν ἀπὸ τοῦ νῦν πρᾶξαι τὸ ἐνθυμηθὲν πρὸ πολλοῦ παρ' ἡμῖν νῦν, τὴν δὲ ἔκδοσιν τοῦ σκοποῦ τῷ θεῷ ἀφίεμεν. τί λέγεις; βούλει καταλείπειν τὴν πόλιν, καὶ ἀπελθεῖν ἔνθα καὶ βούλει μετὰ καὶ τῶν σὸν ἀρχόντων καὶ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς, καταλιπὼν τὸν δῆμον ἀζήμιον εἶναι καὶ παρ' ἡμῶν καὶ παρὰ σοῦ, ἢ ἀντιστήναι, καὶ σὺν τῇ ζωῇ καὶ τὰ ὑπάρχοντα ἀπολέσεις, σὺ τε καὶ οἱ μετὰ σοῦ, ὁ δὲ δῆμος αἰχμαλωτισθεὶς παρὰ τῶν Τούρκων διασπαρῶσιν ἐν πάσῃ τῇ γῆ.» ὁ βασιλεὺς δὲ ἀπεκρίνατο σὺν τῇ συγκλήτῳ «εἰ μὲν βούλει, καθὼς καὶ οἱ πατέρες σου ἔζησαν, εἰρηνικῶς σὺν ἡμῖν συνζῆσαι καὶ σὺ, τῷ θεῷ χάρις. ἐκεῖνοι γάρ τοὺς ἐμοὺς γονεῖς ὡς πατέρας ἐλόγιζον καὶ οὕτως ἐτίμων, τὴν δὲ πόλιν ταύτην ὡς πατρίδα. καὶ γὰρ ἐν καιρῷ περιστάσεως ἅπαντες ἐντὸς ταύτης εἰσιόντες ἐσώθησαν, καὶ οὐδεὶς ὁ ἀντισταίνων ἐμακροβίω. ἔχε δὲ καὶ τὰ παρ' ἡμῖν ἀρπαχθέντα ἀδίκως κάστρα καὶ γῆν ὡς δίκαια, καὶ ἀπόκοψον καὶ τοὺς φόρους τόσους ὅσους κατὰ τὴν ἡμετέραν δύναμιν κατ' ἔτος τοῦ δοῦναί σοι, καὶ ἀπελθε ἐν εἰρήνῃ. τί γὰρ οἶδας εἰ θαρρῶν κερδᾶναι εὐρεθῆς κερδανθεὶς; τί δὲ τὴν πόλιν σοι δοῦναι οὐτ' ἐμὸν ἐστὶ οὐτ' ἄλλου τῶν κατοικούντων ἐν ταύτῃ κοινῇ γὰρ γνώμη πάντες αὐτοπροαιρέτως ἀποθανοῦμεν καὶ οὐ φεισόμεθα τῆς ζωῆς ἡμῶν.» ταῦτα ἀκούσας ὁ τύραννος, καὶ ἀπογνοὺς τὴν εἰρηνικὴν τῆς πόλεως παραδοσίαν, ὤρισε διαλαλίας γενέσθαι ἐν πάσῃ τῇ στρατιᾷ, καὶ ἐδήλωσε τὴν ἡμέραν τοῦ πολέμου, ὁμῶς ὡς